

A balkán bonyodalmak

„Törökország hanyatlik és hanyatlani fog mindaddig, míg a hatalmak egyensúlyának és a status quo fentartásának mai rendszere tovább tart; s minden kongresszus, jegyzőkönyv és ultimátum ellenére minden évben meg fogja hozni a maga részét a diplomáciai nehézségekből és a nemzetközi veszekedésekből egészen úgy, miként minden más rothadó test szomszédsága számára megfelelő mennyiségű szénhidrogént és egyéb jószagú gázt termel.”

Karl Marx (*The Eastern Question*. 1853).

„Természetes, hogy a Duna-medence lakosainak olyan szükségleteik és törekvéseik lehetnek, melyek, az osztrák-magyar monarchia mai határain túlterjednek. És az a mód, ahogyan a Németbirodalom megalakult, megmutatja az utat, melyen át Ausztria eljuthat ama politikai és anyagi érdekei kiegyenlítésére, melyek a román-fajú népek keleti határa és a cottarói öböl között jelentkeznek.”

Bismarck (*Gedanken und Erinnerungen*.)

„Macedónia a macedónoké.” Gladstone.

Az a súlyos krízis, mely ma az egész világ közvéleményét izgalomban tartja, három nagy világtörténelmi irányzat küzdelmét jelenti. Marx, Bismarck és Gladstone idézett nyilatkozatai a keleti kérdésről a bonyolult helyzetnek egy-egy legfontosabb harmadrészét szólaltatják meg. A folyamat lényegét azonban csak úgy fogjuk megérteni, ha mind a három ujjmutatást követni igyekszünk. Ezek közül a Marxé az izlám kultúrájának képtelenségét hangsúlyozza a keresztény görög-római kultúrélet szervezésére és irányítására; a Bismarcké a kapitalista nagyhatalmak expanziós politikájának szükségszerűségét hirdeti; végül a Gladstoneé a nemzeti szerveződés jogát proklamálja. Látni fogjuk, hogy mind a három megállapítás tényleg fedi a társadalmi valóságnak egy-egy jól megkülönböztethető darabját s a jövőt eme három erő eredője fogja meghatározni.

I.

A XIX. század történelmének legkidomborodóbb vonása a szociális kérdés Nyugateurópában — a nemzetileg egységes államokban — és a nemzeti öntudatra ébredés Középeurópában és a Balkánon, hol az egyes nemzetiségek közötti kapcsolat még laza vagy egyáltalán nem jött létre. Ez ellentétnek gazdasági, történelmi és lélektani okait fejtegetni itt nincs se időnk, se terünk. Csak utalhatok arra, hogy a nemzetiségi mozgalom és ideológia

azokban az országokban születik meg, ahol az új társadalmi elrendeződésnek a legnagyobb akadályokkal kell megküzdenie: azokban az országokban, ahol a kultúrában egységes nemzetiségeket a feudális törpe-államok egész raja borítja el, vagy ott, ahol erre a feudális szétszórtságra még egy idegen hatalom abszolút uralma nehezedik rá, vagy ahol vegyes nemzetiségek éltek és a bennük öntudatra ébredt nemzetiségi érzés azokat egymás ellen állítja.

Különben az egész mozgalom eszmei tartalma már készen állt a francia forradalom szabadságjogaiban, úgyannyira, hogy midőn Napoleon megkezdte Európaszerte harcát a történelmi dinasztiákkal szemben s midőn az európai államalakulatok egy jó részét halomra döntötte, nemcsak a politikai és polgári szabadságjogokkal igyekezett a néptömegeket régi uraik ellen mozgatni, hanem a nemzetiségi érzülettel is: nemzeti szabadságot és autonómiát ígérve az idegen dinasztiák alatt lenyűgözött népeknek.

Napoleon leveretése után a bécsi kongresszus nemcsak az abszolutisztikus régi rendet állította helyre, hanem a nemzetiiségi elv teljes negligálásával a dinasztikus érdekek szerint osztja fel Európa térképét, melyen a különböző fejedelmi igények magánjellegű kielégítést találnak tekintet nélkül a nemzeti kapcsolatokra.

Ez az oka, hogy a bécsi kongresszustól kezdve az európai államok történelmét a liberális és nemzeti törekvések határozzák meg. Liberális, mert a polgári rend folytonos harca a feudális rend ellen; nemzeti, mert a gazdasági és kulturfejlődéseknél fogva összetartozó területek egyesítésére törekszik azáltal, hogy ezt a nemzeti egységet zavaró akadályokat — különösen az idegen dinasztiákat — kiküszöböli. Mindez végső tényében az árúcsereét űző városi gazdálkodás folytonos fejlődését jelenti a feudális naturálgazdasággal szemben. Megszüntetni az iparnak és a kereskedelemnek korlátait, biztosítani a törvény előtti egyenlőséget, lerombolni a gazdasági forgalmat megbénító apró területi uralmakat, felszabadítani a jobbágyságot s ezáltal munkáskezeket és szélesebbkörű fogyasztást biztosítani a nemzeti termelésnek, demokratizálni a közigazgatást és az igazságszolgáltatást, biztosítani a gondolat- és a vallás szabadságát, egyetemes törvények alá helyezni az ország egész népességét, kiküszöbölni minden partikularizmust és az idegen államok uralmát vagy beleszólását a nemzet ügyeibe: ez az általános jellemvonása a leg-

újabb kor történelmének, melyben a liberális és a nemzeti nem két elválasztott törekvés, hanem két oldala ugyanannak a dolognak. Természetes, hogy ennek a nagy küzdelemnek főszereplői mindazok az elemek, melyeket az árútermelő gazdaság hozott felszínre: a városi polgárság és a lateinerség. Velük szemben áll a régi világ, mindazok a rétegek, melyek a feudális előjogok és partikularizmus fentartásában érdekelve voltak: az apró dinasztíák, a nagy földbirtokosok és a katolikus papság befolyásosabb elemei, melyek mindenütt a fejedelmi udvarokhoz tapadtak. Ez elemek harcát rendszerint a katonai hatalom döntötte el, melyet vagy ama nemzeti dinasztia képviselt, mely az egységbetörekvésnek élére állt (szárd királyság, porosz királyság), vagy valamely idegen dinasztia, mely külpolitikai rivalitásból a nemzet felszabadulási ügye mellé szegődött. Bármily eltérők legyenek is a nemzetké alakulási folyamatok az egyes esetek lokális koloritjában, az alaptónus azokban ugyanaz: liberális és nemzeti. Mindenütt arról volt szó, hogy egy új világ szülessék meg, mely többé nem a feudális urak katonai uralmán épül fel, hanem a mindinkább egységes gazdasági életet élő nép szerves összetartozóságán. A közjogi-katonai hatalmon nyugvó ama korlátok szétrepesztéséről volt szó, melyek a történelmileg vagy gazdaságilag együvé tartozókat elválasztották, avagy oly mesterséges kapcsok széttöréséről, melyek a történelmileg vagy gazdaságilag különéleket összetákolták.

Olaszország, a Németbirodalom, Magyarország egységesülése, Belgium és Hollandia, Norvégia és Svédország szétválása, Középeurópa még forrongó nemzetiségi viszálykodásai stb. mind ugyanarról az egyetemes történelmi folyamatról beszélnek.

II.

Hasonló a folyamat a Balkánon. Itt a keresztény népek évszázadokon át félállati öntudatlanságban éltek a török félhold uralma alatt. A népnevelés, kultúra és a nyugati kapitalizmus lassú behatolása azonban itt is fölkelte a nemzetiségi öntudatot, mely, tudjuk, a szociális kérdésnek első jelentkezési formája. A nagy néptömegek sajátnyelvű iskolát és közigazgatást akarnak az idegennyelvű elnyomatás és önkényuralom helyett. Mindenütt, előbb vagy utóbb, de bekövetkezik Laveleye jóslata: „Oly tartományban, melyben elállatiasodott emberek laknak, alapítatok iskolákat, állítatok egy vasutat és tűrjetek meg egy nyomdát: húsz évvel később a nemzeti érzület megszületett; két generáció

után explodál, ha össze akarják szorítani . . . így születik meg a nemzetiségi kérdés magából a civilizáció fejlődéséből.” A nemzetiségi mozgalom azonban a Balkánon különösen véres formákat ölt, mert az az élet, melybe a nyugati kultúra behatol, még lényegileg középkori élet: partikuláris, katonai és vallási. Mindazonáltal itt is azokon a területeken, melyeken meglehetősen homogén lakosság él, egymásután alakulnak ki a kis nemzeti királyságok, valóságos nemzeti állam-embryók, mert a nagyhatalmak versengése, a területi szakadozottság, a törzsi jellegű élet meggátolják, hogy egységes államterületekbe jussanak a nemzetiségileg vagy történelmileg együvé tartozó elemek, egészen úgy miként Nyugateurópában és később Középeurópában is csak összeesküvésről-összeesküvésre és háborúskodásról-háborúskodásra alakultak ki az egyre nagyobb területi uralmak. Így alakultak ki csaknem a szemünk láttára tömérdek konspiráció, diplomáciai fondorkodás és vérontás után a balkáni nemzeti államok: Szerbia, Montenegró, Románia, Bulgária és Görögország. A véres káosz azonban egyre tart a Balkánon.

Hogy ott voltaképpen miről van szó, azt elvont megállapításoknál élénkebben fogja az olvasó elé állítani néhány tudósítás, melyek gyakran ellentmondók ugyan a jelenségek okait illetőleg, de nagyban és egészben megegyeznek a macedón közállapotok általános rajzában:

A *Neue Freie Presse* 1907 április 22-iki számában a következő statisztikát közli a macedóniai politikai gyilkosságokról: „Figyelemreméltó képét rajzolja meg annak a harcnak, melyet a keresztény balkánépek egymás ellen viselnek, az a statisztika, melyet Konstantinápolyból küldenek nekünk az utolsó négy év politikai gyilkosságairól. Ez a statisztika csaknem 2500 oly gyilkosságot tüntet fel, melyet keresztény követett el kereszténnyel szemben. Az egyes esetek szemlélete mutatja, hogy a különböző nemzetek patriótái által elkövetett vagy megfizetett gyilkosságok száma évről-évre emelkedett, még pedig leginkább a szerbeknél és a görögöknél, akik az első években még csak szerény kezdők voltak és csak tizennégy bolgárt segítettek az életből a halálba át, míg a bolgárok akkor csak 46-ra vitték. Az összes gyilkosságoknak csaknem a fele a legutolsó évre esik. A négy év folyamán a bolgárok a patriarchátusnak (görögök, szerbek, kuczovalachok) csaknem 700 hívét ölették meg, még pedig az áldozatok kétharmada görög volt. A patriarchistáknak ellenben sikerült, s köztük leginkább a görögök tüntették ki magukat, ezer bolgárt leölni. A bandatagok azonban nem szorítottak arra, hogy a többi nemzeti-

ségek hozzátartozóit gyilkolják le, hanem „kivégzéseket” hajtanak végre törzsük tagjain is árulás, engedetlenség, a járulékok megtagadása stb. címén. Kizárólag az utolsó évben háromszáznál több bolgár, görög és szerb pusztult el honfitársai kezétől. Legkevésbé a kuczovalachok szerepelnek a küzdelemben, de közülök is 75-öt öltek meg a férfigyilkoló görögök. De már ők is kezdik a szemet szemmel megfizetni.” Ugyanezen lap egyik tudósítója 1907. év július 20-iki kelettel azt mondja el, hogy alkalma volt Hágában egy jól értesült görög személyiséggel a macedón dolgokról beszélgetni. Ettől az úrtól megtudta, hogy többnyire görög tanulók szokták szünidejüket kalandos vállalatokra fordítani, amennyiben átszöknek a macedón határra s ott görög bandákhoz csatlakoznak. A görög hatóságok hiába intik le a fiatalembereket. „Csak gondoljon arra az esetre — tette hozzá — hogy valamelyik görögnek barátját, atyját vagy rokonát egy bolgár banda meggyilkolja. Ezt ugyan hiába fogja lebeszélni, ő mégis csak azt fogja cselekedni, amire bosszúvágya hajtja.” Vagyis a krónikus vérbosszú állapota a 20. század elején, Budapesttől alig 48 órányira!

De ez a vendetta nemcsak mint a jogrend fogyatkozása, hanem mint ősi intézmény is működik. Degrand szerint az albániai hegyekben a férfigyalásetek 70%-a vendettából ered és a török hatóságok teljesen képtelenek a néppel szemben. Az állapotokra éles világítást vet a volt török kormányzó, Hilmi pasa ama dicsekvése Marquese Guicciardini előtt, hogy néhány hónap alatt sikerült neki „ötezer kibékítést” létrehozni a vérbosszú folytán egymással hadakozó családok között.*

A *Courrier Európaen* 1907. július hó 7-iki számában többek között ezeket írja: Cinikusan, keresztel kezükben a görög bandák, melyeket anyagilag és szellemileg az oekumén patriarchátus ügynökei vezetnek, hirtelen bekerítik a szegény és nyomorúságos falvakat, melyekben exarchisták laknak és a gyújtogatás s a gyilkosságok megkezdődnek. Mivel a papok, a tanítók vagy a bolgár előkelők hívek akarnak maradni vallásukhoz s nem akarják magukat alávetni a patriarcha-egyháznak, először megfenyegetik őket, azután elfogják, meggyilkolják vagy kínozzák s miattuk a helységek, melyekben laknak, a lángok és a golyók zsákmányai lesznek. Monastir kellő közepén nincs oly nap, hogy ne kelljen feljegyezni oly gyilkosságokat, melyeket az utca közepén görögök követtek el ismert bolgárok ellen? E pillanatban, midőn írok, rettenetes újságok érkeznek (Caza Cäilari, Monastir vilajet), hol a görög bandák felgyújtották a bolgár szállást s petróleummal öntözték,

* Leopold Freiherr von Chlumecky: *Österreich-Ungarn und Italien*. Das westbalkanische Problem und Italiens Kampf um die Vorherrschaft an der Adria. Leipzig u. Wien, 1907.

bombákat vetettek s ahol a török kajmakám a büntettesek gyűlöletes szövetségese volt. Túl hosszú volna ama gyilkosságok s merényletek listája, melyeket a görög bandák az elmúlt január elseje óta elkövettek. Szorítkozzunk még egyszer a görög konzuli ügynökök és a görög patriarchátus ügynökei gyakran nagyon is közvetlen közreműködésének kiemelésére. . . . Különbön Hilmi pasa igazgatása nyilvánvalóan tehetetlen volt ama hat Sboroko-i nemes esetében, kiket a görög bandák túszoikul elragadtak, hogy az egész Sboroko-falut arra kényszerítsék, hogy a vodenai görög püspök fenhatósága alá helyezze magát. Emellett „a bolgárok és a szerbek közötti súrlódás napról-napra súlyosabb természetű lesz s a legkínosabb meglepetéseket tartogatja.”*)

De a török bandák pusztító hadjárata„is napirenden van: „Az ottomán katonák kicsapongásait, fosztogatásait, rettenetességeit, melyeket ezekben a falvakban követtek el (Adrinopol-vilajet) ez a statisztika tárja fel: 6 falut teljesen leromboltak, 3 falut félig leégettek és csak részben 5 másikat; a leégetett házak száma 10.900-ra emelkedik (12%); 1025 személyt felkoncoltak; 241 asszonyon és fiatal leányon erőszakot követtek el; 91 szép asszonyt elraboltak, végül 5213 keresztényt hajlékukból kiűztek.

Viszont a török falvak felégetése a bolgárok által szintén napirenden van.”**

A mohamedizált albán bandák rablásai még növelik a zavart: Üszküv vilajet egész északi része az albán rablók zsákmánya, kik az utakon cirkálnak s megrohanják a nagyrészt szerb népességet, elfoglalják a kis izolált falvakat s a hónapok óta a hegyekbe menekült parasztok által elhagyott tanyákat. Ha némi szabadságot adnak a szerb falvaknak, az albán rablók cserében adókat követelnek, melyeket a lakosoknak vonakodás nélkül kell megfizetni, ellenkező esetben, avagy a legkisebb felszólalás miatt, titkon legyilkolják őket, anélkül, hogy a török hatóságok törődnének a büntettesek kinyomozásával.***

A borzalmasságok egy külön fejezete a görög-román kérdés, mely Disosesco volt román igazságügy miniszter szerint abban áll, hogy a görögök a románokat erőszakkal beolvasztani akarnák: „Hogy elérjék ezt a célt, bandákat szerveznek, melyeket Macedóniába küldenek és ezek a bandák ölik, gyilkolják, kínozzák minden nap és nyilvánosan a román nemzetiségi öntudattal bíró népességet.”****

* S. M. S.: *Nouveaux exploits des bandes grecques.*

** O. W. Chefki: *Grecs et Bulgares dans le vilayet d'Adrinople. Le Courrier Européen.* 18 Sout 1905.

*** A. Kovatseff: *A la frontiere serbo-turque. Le Courrier Européen.* 22 septembre 1905.

**** *Le Conflit gréco-romain. Le Courrier Européen,* 22 décembre 1905.

S elképzelhetjük a lelkek túlizgatott állapotát, ha olvassuk, hogy ugyanaz az exminiszter és egyetemi tanár egy bukaresti népgyűlésen ezeket mondta: „Tudják meg a görögök, . . . hogy egy elveszett fejért elég görög fejet fogunk találni Romániában”. És ugyanezen a meetingen Diamandi szalonikii román tanár „emlékeztetett valamelyik görög bandának egy román templom elleni támadására, mely alkalommal megkísérelték Théodore Constantinesco papot megölni. Szaloniki a görög banditák fészke. Itt a románokat borzalmasan számos görög bandák támadják meg, mint pl. az a háromezer görög, kik a múlt február 28-án gyalázatos tetteket követtek el a románok ellen.” *

Ezek a tények a nagy számok törvényszerűségével lépnek fel, úgy, hogy a 2,910.100 lelket számláló Macedóniában „átlag 2000 gyilkosságot lehet számítani évenként. És ha meggondoljuk, hogy sem a rablások, sem az erőszakoskodások, sem a gyűjtogatások e számban nincsenek betudva és ha tekintetbe vesszük a három vilajet kis terjedelmét és a népesség gyér voltát, el kell ismerni, hogy a béke és a biztonság még messze van Macedóniától s hogy a vérengzések korának még nincs vége”.**

A rablásoknak és gyilkosságoknak ezt a krónikus állapotát az adminisztráció anarchiája egészíti ki. Egy csomó megbízható levélből, melyeket Laveleye közölt, megállapítható, hogy: „Ma azt látjuk, hogy Konstantinápolyban és más vidéki városokban a kormányzás működései valóságos adás-vétel tárgyai lettek. Az állásokat a legtöbbet ígérőnek adják, aki kiadásait úgy nyeri vissza, hogy a népességet kifosztja. A hivatalnokok kénytelenek visszaélésből és fosztogatásból élni. Járandóságait csak rendszertelenül fizetik ki, néha egyáltalán nem; kénytelenek magukat az adózókon kárpótolni. Felhasználva azt a régi gyűlöletet, mely a görögök és a bolgárok között van és amely őket gyakran perbe viszi, a török bírák drágán fizettetik meg azt a sántító igazságot, melyet szolgáltatnak. A gazdasági helyzet siralmas: a kereskedelem napról-napra fogy; nincsenek biztonságban a kereskedők, ha megmenekülnek a rablók elől, zaptiákra akadnak, kik pénzt követelnek tőlük, mert máskülönben feljelentik, mint *comitas*-t (forradalmi bizottságok tagját).***

Az állapotokról azóta is hasonló tudósítások érkeznek: „A legutóbbi zavargások Szalonikiben és Üszkübben onnan eredtek,

* S. M. S.: *Manifestations antigrecques. Le Courrier Européen*. 11 août 1905.

** René Pinon: *L'Europe et l'Empire Ottoman. Les aspects actuels de la question d'Orient*. Paris, 1908. p. 152 és 154,

*** *La Péninsule des Balkan*. Bruxelles, 1886. II. k. 371—374 1.

hogy nem fizették ki a tartalékosok zsoldját. A raktárak kifosztása, a vonatok feltartóztatása, a távíró vonalak elpusztítása: ilyen eszközökhöz nyúltak a katonák, hogy fizetésüket megkapják. Az intendatúra oly rosszul működik, hogy természetesen az Ottoman katonáknak ilyen rablásai”.*

Hasonló az anarchia az adózás körül: „Prichtinától alig három kilométernyire az adóbehajtó az utóbbi napokban kényszerítette a népeiséget, hogy nemcsak az első félévi, de a második félévi adót is fizesse meg. A szerb bérlőket a törvény miben sem védi meg a tulajdonossal és a muzulmán agával való viszonyukban. Az aratásból mindig egy negyedrészt az agának és egy tizedrészt az államnak kénytelenek adni. De ez nem minden. Mindent, a költséget is viselniök kell, mellyel az Ottoman hivatalnok ott időzése jár. Kénytelenek megszerezni számára azt az asszonyt vagy fiatal leányt, kit óhajt.”**

Ezek a tények, melyeket tetszés szerint lehetne halmozni, elég világosan beszélnek, bármily különböző elméleteket fűzzenek is hozzá az egyes tudósítók. Az egyik a görögök uralmi vágyát, a másik az albánok kegyetlenségét, a harmadik a török uralom korruptségét, a negyedik a nagyhatalmak tehetetlenségét s medő versengését, az ötödik az egyházak hatalmi túlkapásait vádolja. De minden tudósítás megegyezik abban, hogy itt a nemzetiségi kérdés egy páratlanul kielezett esetével állunk szemben: „Egy-egy falu magát egymásután bulgárnak, görögnek, romának, szerbnek jelentette ki, aszerint, hogy minő banda fenyegette meg vagy melyik nemzetiségben utazó *commis voyageur* bérelte fel. . . Bátran lehet állítani, hogy a jelen pillanatban a macedóni népelemek csak egy vágyat melengetnek szívükben: megszabadulni egyrészt az ottomán közigazgatástól és társadalmi rendtől, másrészt a fegyveres bandáktól, legyenek azok görögök, bolgárok vagy szerbek, melyek őket fosztogatják, tirannizálják, gyilkolják s akik életükre és vagyonukra a törökök megtorlását indítják.”***

Ez az állapot a középkori világhoz hasonló: a munka csekély produktivitása, a rablólovagok uralma, a törzsi partikularizmus, mely vallási fanatizmussal jár karöltve. Max Müller mondotta, hogy minden vallás kezdetben egy nemzetiség volt.

* *Le Courrier Européert*, 14 Novembre 1904.

** S. M. S.: *En Vieille Serbie. Le Courrier Européert*, 8 Septembre 1905,

*** René Pinon: *Les peuples de la Macédoine. La Vie Contemporaine.* Mai 1908.

A kelet elmaradt kultúrájában tényleg a vallás még mindig összeesik a nemzetiséggel s a balkán faji háborúinak kifejezetten vallásos ideológiája van: „Keleten a faj és a vallás egy és ugyanaz a dolog. Megváltoztatni a vallást, egyidejűleg a faj megváltozását is jelenti; annyit jelent, mint új bőrt felvenni az egész vonalon; annyit jelent, mint elhagyni egy közösséget azért, hogy egy másikat vegyen fel.*

Primitív, nagyrészt naturálgazdaság, melyet a rablásból élő fegyveres hordák egyre veszélyeztetnek; izzó faji és vallásos gyűlölet, mely a másikat kiirtani vagy beolvasztani akarja; az egyház domináló szerepe az emberek életében; a jogrend, a közigazgatás, az adózás anarchiája: mindmegannyi középkori vonás. S mindennek gazdasági alapja a feudális birtokrend: „A legjobb földek nagy része a hódítás óta a muzulmán bégek kezében van és a termés egy része fejében a bolgár béresek művelik, de a *tsiflik* tulajdonosa csaknem mindig, a török közigazgatás bűnös egyetértése folytán, az állam javára járó természetű beszedője. Ekként a nyomorult *tsifligar* teljesen ki van szolgáltatva neki; adósságokba kergeti, hogy ekként kényszerüljön birtokán megmaradni; földhöz kötött adózó és robotoló jobbággá változtatja át.” Emellett az önálló kisbirtokosokat állandóan veszélyezteti a feudális rablólovagok ököljoga: „ha földje a szomszédos *tsiflik*-nek megtetszik, avagy valamely albán kalandornak, egy szép napon házában betelepülve találja azt, fegyverrel kezében s kénytelen . . . a halálos fenyegetés alatt elismerni a maga bérlő és hűbéres voltát. Ekként a szabad birtokból *tsiflik* lesz, a szabad parasztból jobbágy, aki boldog lehet, ha megmenti életét és nem fordul valamelyik bírósághoz, mert ott hagyná utolsó piaszterét. Az igazságszolgáltatás, a közigazgatás, a haderő mind a bégek rendelkezése alatt áll . . . Az adók súlya, a vidék bizonytalansága, az utak rossz állapota . . . meggátolja a kultúra minden haladását. Gyakran különösen a Vardar keleti részében a falvak az adókon kívül kénytelenek egy különös bért is fizetni az albán szomszédoknak: ez a rablás szabályozása, egy neme a biztosításnak a zsványkodás ellen, melyet maguknak a zsványoknak fizetnek.”**

Ebbe a középkori világba azután behatolni igyekszik a szomszédos kapitalista kultúra, mely gyarmatokra leselkedik s

* Gabriel D'Azambuja: *Le Conflit des races en Macédoine d'après une observation monographique*. Paris, 1909. 65 l.

** René Pinon: Id. m. p. 152 és 154.

mely ennél fogva a jogrend és a közműveltség szükséges létminimumának megalapítására törekszik; mellette azonban ott van egy egészen elütő kultúra, az Ottoman nagyhatalom uralma, mely ázsiai jellegű katonai, adminisztratív és társadalmi rendjét fentartani akarja. Mindehhez járul a már kialakult balkán nemzeti államok természetes expanzív gravitációja macedóniai fajok felé, kiket az egységes nemzeti államba beolvasztani törekcsenek.

Semmi kétség: az európai fejlődés itt több évszázaddal elmaradt. Az itt kavargó népségek nem vívhatták végig faji harcaikat, melyek az asszimilálási folyamatot megelőzik. A nemzetiségi káoszban nem tudott Macedóniában kialakulni egy oly fegyveres hatalom, mely a törzsi partikularizmust leverhette volna s az egységes állam keretén belül a kis despoták hatalmát megtörhette volna.

III.

A krónikus feszültség ezen állapotában az európai diplomácia kívülről akar rendet csinálni: szerződésileg akar jobbiztonságot teremteni, ami annál kevésbbé sikerül, mivel a nagyhatalmak rivalitása lehetetlenné teszi, hogy a természetes folyamat legfőbb akadálya, a mohamedán kultúra végleg kiküszöböltessék és hogy a mesterségesen feldarabolt államocskák helyébe olyan nagyobb közületek jöjjenek létre, melyek az etnografiailag vagy történelmileg együvé tartozó népelemeket összefoglalják. E mellett a nemzeti államok kialakulása Macedóniában azért jár oly sok nehézséggel, mert nincs meg benne egyetlen nemzetiségnek államalkotó túlsúlya sem.

A bolgár, szerb, görög, albán, kuczo-valach és török népelemek eloszlását illetőleg az adatok szerfelett eltérők. Különösen a szerbek és bolgárok vitatják egymással szemben a számbeli hegemonia tényét. Kétségtelen azonban, hogy a macedón lakosság nagy többsége szláv nemzetiségű, ami rendkívül fontos körülmény, ha meggondoljuk, hogy „a macedóniai szlávok oly nyelvet beszélnek, mely sem nem egészen szerb, sem bolgár. Hogy eme filológiai megkülönböztetés finomságát méltányoljuk, nem szabad elfelejteni, hogy Szerbia és Bulgária parasztjai megértik egymás nyelvét, ami nem mindig fordul elő a különböző vidékeken élő francia, német és olasz parasztok között.”* így tehát a bolgárok és szerbek között ellentétnek (miként a szerb-

* A. Pinon: id. m. p. 149.

horvátnak is) nyilvánvalóan átmeneti okai vannak, melyek a vallás különbségén, az egyházak propagandájában, a balkán dinasztiai rivalitásában s a lelkek általános sötétségében keresendők.* S kétségtelennek látszik, hogy ez a különbség ép oly kevésbé képezhetné akadályát egy nagy nemzeti államtest kialakulásának, miként a német dialektusok vagy a katolikus és protestáns németiség ellentéte nem tartóztathatta fel az egységes német birodalom kialakulását. Az eddigi balkán államalakulatok is meggyőzhetnek bennünket e tendencia elkerülhetetlen voltáról, melyekben a modern mintára szabott jogrend és központi hatalom létrejöhetett egy nemzetiség államalkotó túlsúlya alapján és ezekkel együtt a nyugateurópai jellegű élet hatalmas előmenetelt tett.

Így létrejött Görögország, melynek 2,433.806 főnyi lakosságából 2,220.000 görög; Bulgária, melynek 3,744.300 főnyi lakosságából 2,888.219 bolgár; Románia, melynek 5,956.690 főnyi lakosságából 5,489.296 román és Szerbia, melynek 2,688.747 főnyi lakosságából 2,298.551 szerb.** A folyamat természetére éles világot vet az a tény is, hogy mindezek a nemzeti államok képtelenek voltak saját erejükből megalakulni, mivel elegendő fegyveres hatalommal nem rendelkeztek. Valamennyi az európai nagyhatalmak segítségével jött létre, sőt a legtöbb idegen dinasztiaát telepített be, mivel az erők teljes szétforgácsolása a honi földön nem vezetett sem komoly katonai hatalom s így komoly dinasztiai kialakulására sem.

S nem véletlenség, hogy az új balkáni államalakulatok legkevésbé szilárd darabja Szerbia, mert a montenegrói és a bosznia-hercegovinai és a többi szerbek közös államalakulás felé gravitálnak és a napirenden levő merényleteket a nagyszerb propaganda ama törekvése kíséri, mely valamely idegen nagy dinasztiaától akarna fejedelmet a jövő nagy szerb állama számára. És mikor a *Pester Lloyd* azt írja: „a nagyszerb mozgalom számára minden nem sikerült merénylet „kohlmány”, és minden sikerült a szuverén nemzeti igazságszolgáltatásnak megengedett ténye. A nagyszerb mozgalom anarchisztikus exekutív bizottságától ma egyformán remegnek a Karagyorgyevicsok és a Petrovicsok. Míg

* A bolgárok a szultánnál keresztülvitték, hogy „ha valamelyik faluban a lakosság kétharmada a bolgár exarchátushoz akar csatlakozni, kérésüket teljesíteni kell”. Ez a szabály állandó propaganda és véres viszály alapja. (E. Driault: *La Question d'Orient*. Paris, Alcan, 1909. p. 286.)

** *The Statesmen's Year-book*, 1909.

utóbbiak pillanatnyilag a proskripciók lista legelején állanak, a Karagyorgyevicsek kénytelenek önfentartási ösztönből a nagyszerb mozgalom véres hullámaival úszni, mely pedig már régóta mindkét nemzeti hercegi család eltávolítására és idegen, külföldi dinasztia által való helyettesítésére gondol . . .* Ha egykor a nagyszerb mozgalom történetét megfogják írni, azt ezzel az alcímmel kell majd ellátni: Merényletről-merényletre. Nemzeti nagy tetteket egy ilyen bűnös, a legmegvetendőbb eszközökkel dolgozó, gyilkos propaganda sohasem fog tudni létrehozni”**): akkor e lap bizonyosan monarchiánk érdekében s a politikai morál nevében beszél, de elfeledi, hogy ilyen és hasonló eszközökkel törték meg Európaszerte a feudalizmust az egységes nemzeti dinasztiák javára, legfeljebb a merényleteket az erőssé vált királyi hatalom haderejének nyílt támadása váltotta fel.

Ez a nagyszerb törekvés az, mely a keleti kérdésnek legújabb komplikációihoz a kulcsot megadja. Ez a törekvés, mai bizonytalan körvonalaiban Nagy-Szerbia eszméjében össz-pontosul, mely Szerbiát, Bosznia-Hercegovinát, Horvát-Szlavonországot, Dalmáciát, Montenegrót, Novibazar Szandzsák-ját és Macedónia szerb nyelvterületeit magában foglalná. A népek öntudatra ébredése egészen természetessé teszi ennek az eszmének felmerülését, mert ez közel 10 millió ember számára jelentené a gyűlölt idegen uralom lerázását, a gazdasági gyarmatállapot megszüntetését és a szabad fejlődés akadályainak elhárítását. És kétségtelen, hogy a szerb trónörökös kétségbeesett felkiáltása: „Szerbia alatt a valóságos szerb nemzetet értem az ő tíz millió hazafiával, mely Trieszttől le messze Macedóniáig és az Adriai-tenger partjáig és a bolgár határig terjed . . .” első, furcsa, vékonyka hangú, de többé le nem csitítható és egyre fejlődő születési sikolya volt egy új nagy állameszmének, mely Közép- és Dél-Európa térképét gyökeresen meg fogja változtatni s mely eszme gyors érését mutatja az a körülmény, hogy Bosznia-Hercegovina elnyomott és eldurvult népessége nemzetiségi összetartozóságának tudatára ébredt és 1907-ben megtörtént az a csoda, hogy a régi ellenségek, orthodoxok és muzulmánok közös rezolúcióban fordulnak az osztrák elnyomatás ellen, alkotmányt kérve maguk számára a

* Ezzel szemben a külföldi sajtó egyrésze a cetinjai merénylet tervét a Ballplatz *agent provocateurs-jeinek* tulajdonítja.

** *Die grossserbische Bewegung in Montenegro*. 1908 febr. 22.

török szuverenitás alatt. Ily eredményt ért az osztrák-magyar *penetration pacifique* a két okkupált tartományban.* De ugyanekkor Szerbia és Montenegró kétségbeesése is tetőpontra hágott. A berlini szerződés önkényesen szétválasztotta e két szerb területet egymástól s teljesen elzárta a tengertől (s ezzel gazdasági érvényesülésétől) az által, hogy Spizza-t monarchiánknak adta át, mely Antivarit és környékét hatalmában tartja. Emellett eltiltotta Montenegrót tengeri hajóhad tartásától, a tengeri rendészet gyakorlásától, sőt még attól is, hogy Ausztria engedélye nélkül utakat vagy vasutakat építhessen. Ez a mesterkéltséggel területbeosztás a két kis államot monarchiánknak teljesen kiszolgáltatta, amint az utolsó évek vámháborúja is bizonyítja, mely az agrárius körök pressziója folytán érzékenyen megkárosította Szerbiát népe főmegélhetési forrásában: az élő állat kivételében. Bosznia és Hercegovina okkupációja, a Szandzsák végleges átengedése Törökországnak, az Uvac-Mitrovicai vasúti vonal kiépítésének terve a két szerb országot a gazdasági és politikai megfulladás végveszélyével fenyegeti s érthetővé teszi azt a *va banque*-ot melyet szegény Szerbia játszik s melyet diplomáciai nyelven szerb „pökhendiségnek” szokás nevezni.

Egyidejűleg a harmadik szerb ország, Horvát-Szlavónia, gyűlölete is forrpontra hágott ellenünk, mert a koalíció a fiumei rezolúció határozatait megszegte s régi jó betyár-tempó szerint, egykori szövetségese ellen fordult, és e szerencsétlen országban olyan önkényuralmat létesített, mely csak az oroszországi állapotokkal hasonlítható össze s Magyarországot a művelt népek megvetésének teszi ki.**

IV.

A nagyszerb mozgolódás és annak lázas kitörései tehát mély etnográfiai, gazdasági és politikai okokban gyökereznek. De mi indította monarchiánkat erre a könnyelmű bekebelezésre,

* A birtokrend még mindig feudális jellegű: „Az érvényben levő agrár rendszer tökéletesen összehasonlítható a középkorral. A föld a nagy muzulmán földbirtokosok kezében van, kik azt az orthodox *kmety*-ek által műveltetik meg. Ezek a föld használatáért természetbeli járandóságokat fizetnek, mely vidékenként a termény harmad, negyed vagy ötöd részében áll. Emellett a bérlő fizeti az összes adókat.”

A sajtószabadság állapotára világot vet az a tény, hogy a szarajevói *Srbska Rijeteh* c. lapot 70-szer konfiskálták 14 hónap alatt. (J. Aulneau: *L'Annexion de la Bosnie-Herzegovine. Revue Politique et Parlementaire*. 10 Janvier, 1909.)

** *Der Agrarer Hochverratsprozess. Die Verteidiger im Agrarer Hochverratsprozesse über den Prozess*. Budapest, 1909.

mely ekkora bonyadalmakat keltett föl, mely beavatottak számításai szerint már eddig is vagy egy félmilliárd korona háborús előkészületi kiadásokat okozott, nem is beszélve amaz 55 millió korona kártérítésről, melyet monarchiánk a szultánnak kénytelen fizetni Bosznia-Hercegovina annektálásáért, és egy véres háború fenyegető réméről. Joggal lehet kérdezni, hogy a szuverenitás kiterjesztésének üres címe, mely a tényleges állapotokon mit sem változtat, megérte-e ezt a veszedelmes experimentumot?

Természetesen nem érte meg a gazdasági kalkulusok szerint, sőt minden, ami most külpolitikánkban történik, a józan ész olyan arculcsapása, mi csakis úgy lehetséges, hogy a nagy politikát — kivált Kelet felé — még mindig kevésbé mozgatják a *homo oeconomicus* törekvései, mint a dinasztikus-katonai ősi expanzív működések. Egyenesen nevetséges arról beszélni, hogy a boszniai kaland az osztrák ipari kapitalisták manőverje, akik újabb piacokat akarnak maguknak biztosítani, mikor tudjuk, hogy ezek a szerencsétlen gyárosok kénytelenek voltak eltérni a rájuk végtelenül kedvezőtlen vámháborúkat a balkánországgal, sőt az osztrák árúk bojkottja Törökország által átkozottan drágán fizettette meg velük ezt a diplomáciai előrukkolást. (Mintegy 300 millióra tehető az osztrák kereskedelmi forgalom, melyet az annektálás által felidézett retorziók veszélyeztetnek.) Az is képtelen hipotézis, hogy az agráriusok zsebérdelme idézte elő a mai veszedelmes bonyodalmat a vámhatár elzárása által a balkán állatbehozatal elől. E hatalmas és kapzsi osztálynak mohó profitszomja ugyan sokat megmagyaráz a kérdés kiélesedéséből, de magával az annexiós ténnyel nincs kauzális összefüggésben. (Az azonban kétségtelen, hogy egy okos vámpolitika, mely Szerbiára és monarchiánkra egyaránt rendkívül kedvező volna, az annexió sima és békés keresztülvitelét lehetővé és a gazdasági előrenyomulást gyorsabbá tette volna.)

A letagadhatatlan tény az, hogy az államok sorsát ma még többé-kevésbé a katonai-dinasztikus érdekkör törekvései határozzák meg a külpolitikai viszonylatokban. Kevésbé Nyugaton, erősebben Európa közepén és csaknem teljesen Kelet-európában. Úgy van, miként a *Fortnightly Review* januári számában írta: „Az osztrák és a magyar parlamentek, eltérően a többi európai országoktól, csupán többé-kevésbé lármás nyilvános meetingek, melyeknek semmi más feladatuk nincs, mint a budget megállapítása és csekélyebb fontosságú törvények megvitatása,

semmi tekintéllyel nem bírván a külügyekben, melyeket kizárólag a császári ház minisztere, vagyis az Udvar igazgat. Ez az udvar alapjában katonai!” És Ferenc Ferdinánd vezeti. Oppenheimer nyelvén úgy lehetne kifejezni, hogy nálunk és a többi elmara-
dott államokban a katonai-politikai hatalom még mindig dominál a modern csere-gazdasági felett.

És ezen a soron elindulva nem nehéz megtalálni az annexiók esemény okait katonai-dinasztikus tényekben. Königrätznél Ausztria végleg kiszorult a német imperiumból s német államból vegyes német-szláv állam lett, melynek német lakosai és a Német-birodalom között bizonyos le nem tagadható affinitás él. Úgy Ausztria, mint a német politikusok közös érdeke, hogy az osztrák-magyar monarchia politikai sarkpontját egyre inkább a Balkánra tegye át. Bismarck meg is jelölte a célt: egy délszláv állam osztrák-magyar hegemonia alatt. A nagy osztrák ármádia s az udvari körök szomszja megtépett prestigeüket helyreállítja a szuverenitás kiterjesztése által. A nagyszerb mozgalom, melynek „Elszász-Lotharingiájaként” egyre sűrűbben emlegetik Boszniát, érthetően megijesztette az udvari köröket s felkeltette azt a vágyat, hogy ez a kikerülhetetlen szláv tömörülés az osztrák imperializmus alapján történjék meg. A török alkotmány szabadság-levegővel telítette az egész Balkánt és az elnyomott s a véres banda-harcok által megtépett nemzetiségek szeme az alkotmánytígérő Törökország felé fordult, amelynek védelme alatt a „Balkán-Svájc” kialakulhatna. Természetes, hogy az osztrák abszolutizmus, a hűbéri földbirtokrendszer és a forszírozott római-katholizálás alatt* nyögő okkupált tartományok is autonómia és török szuverenitás után sóvárogtak. És természetes, hogy Ausztria e törekvésnek az alkotmány megadásával, de egyszersmind szuverenitása végleges megállapításával válaszolt. És ami a legfontosabb: az osztrák katonai és diplomáciai körök napról-napra keservesebben érzik a monarchia nagy hatalmi állásának meggyengülését. Ma az államok hatalma gyarmatpolitikájukon nyugszik és Ausztria-Magyarország képtelen volt a nagy nemzetközi gyarmatosztzkodásból magának egy csipetnyi földet is biztosítani. Mi lesz tehát az osztrák iparral, melynek nemsokára szűk lesz a magyar piac s mi lesz az egyre növekedő osztrák szellemi proletariátussal? És Ausztria vezető katonai körei előtt egyre fényesebb színekben bontakozik ki az osztrák imperializmus gondolata, a *Drang nach Osten*, egészen úgy, miként Olasz-

* I. Aulneau: id. m.

ország szeme az aduai katasztrófa után egyszerre fölfedezte Albániát és a Balkánt, „Itália hivatását az Adrián”, a *Váltra Sponda* fontosságát, a Brindisi—Valona összeköttetés ápolását. És mikor kínálkozhatik kedvezőbb alkalom erre a politikára, mint most, mikor a legfélelmetesebb rivális, Oroszország, még nem heverte ki rettenetes ázsiai csatavesztését s mikor Bulgária és Görögország érdekei megegyeznek az osztrák expanzív törekvésekkel?

V.

Igen, az osztrák új imperializmus itt van, a demokrata velleitású Caesar alatt, aki lemondva az egységes germán állam csalóka utópiájáról, egy hatalmas poliglott állam élére akar állani és terjeszteni keleten és délen a nyugati kultúrát.

Ez ma már nem ködös ábránd, hanem a bécsi katonai körök átgondolt politikai programja, melyet Aehrenthal báró ekként körvonalozott a magyar delegáció 1908 január 27-iki ülésén:

„Híven balkáni politikánkhoz, nem akarunk területi hódítást tenni. A Balkánon a mi misszióink kulturális és politikai. Ez a misszió annál inkább fontos, mivel a balkán népek jelentős fejlődés korszakában vannak. Kis-Ázsia és Mezopotámia gazdasági életének megnyitását mindig úgy fogják tekinteni, mint a német vállalkozási szellem nagy alkotását. Más nagy nemzetek nem kevesebb buzgalommal dolgoznak azon, hogy a Törökbirodalomban újabb gazdasági segélyforrásokat nyissanak meg. Mindezek a vállalkozások, nagyrésztben rendkívül fontos vasúti vonalak felállítása, egy nagy célt tűztek maguk elé, tekintet nélkül arra, hogy azok nyugatról-keletre vagy megfordítva terveztetnek-e. Ez a cél: Konstantinápolyon át, a szorosokon át a Nyugat és Kelet gazdasági javainak hatalmas kicserélését létesíteni. Nyilvánvaló, hogy ebben Konstantinápoly hátszorgainak nagy szerep fog jutni. Csakis boszniai birtokunk révén vagyunk mi balkánhatalom és a mi feladatunk az idők jeleit megérteni és kihasználni. Ezt egy előrelátó közlekedési politika szellemében értem. A Keleti vasút építésével a török és a szerb határokig leraktuk a további fejlődés alapját. Egyelőre arra gondolunk, hogy a szükséges csatlakozási rendszabályokról gondoskodjunk. A szárnyvonal Vardiste-ig ki van építve és szerb részről is előrehalad az illető vonal kiépítése. A Mitrovicával való összeköttetést illetőleg gróf Pallavicini követ meg van bízva azzal, hogy a szultán Ő felsége felhatalmazását megszerezze az ezen vasúthoz szükséges tanulmányok megtételére. Bizton remélem, hogy a

szultán ezt az engedélyt nemsokára megfogja adni a célból, hogy egy osztrák és magyar bankokból álló szindikátus foglalkozhassék a traszírozó munkálatok megtételével. Csakis e munkálatok elvégzésével lehet majd a vonal további keresztülvitelével véglegesen foglalkozni, amihez az építés nehézségénél fogva több év lesz szükséges.

Mint forgalmi politikai eszmét, ezt a Uvac—Mitrovica vonalat okvetlenül fenn fog kelleni tartani, mivel az nemcsak a szomszéd országok közlekedési hálózatával hoz bennünket kapcsolatba, hanem általában új forgalompolitikai perspektívákat nyit meg számunkra. A boszniai vasúti hálózatnak a törökkel leendő összeköttetése a monarchia kereskedelmének lehetővé fogja tenni, hogy közvetlenül Szerajevón át az égei és földközi tenger felé gravitáljon. Ugyanis rövid időn belül remélhetőleg sikerülni fog a török és a görög vasutak kapcsolódását Larisszánál létesíteni. E módon közvetlen összeköttetés létesülne Bécs—Budapest—Szerajevo—Athen Piraeus között. Ez egyszersmind a legrövidebb út volna Középeurópából Egyptom és India felé. A larisszai összeköttetés létrejövetelét lehetőleg előmozdítani törekszünk a Konstantinápolyban görög részről megindított tárgyalások meleg támogatása által. Csak eme terv biztosításával valósulhatna meg a mi forgalmi politikai tervünk a maga teljességében. Annál inkább hiszem, hogy számítani lehet eme vállalatok támogatására a szultán részéről, mivel a török vasúti hálózat csatlakozása északon a boszniai, délen a görög vonalhoz, a macedón vilajeteknek új gazdasági életet fog adni és így előmozdítaná azt, hogy az ottani népesség érdeklődését a békés munka iránt fokozza.

Montenegróval is szükségessé fog válni egy vasúti összeköttetés. Mindenekelőtt egy vasúti vonalat fognak majd építeni Cattaroból a montenegrói tengerparthoz. E tekintetben előtanulmányok vannak folyamatban s mihelyst eredményre vezetnek, elérkezett az idő, hogy a fejedelemséggel a berlini szerződés 29. szakasza értelmében tárgyalást indítsunk.”

Bosznia-Hercegovina annektálása ugyanabból a törekvésből fakadt, mint a mitrovicai vasút kiépítése. Az első, elhatározó lépéseket jelenti az imperializmus útján, a Saloniki felé való előrenyomulásban, mely a jövő kereskedelmének egyik legfontosabb útja lesz: a legrövidebb út India felé és a kis-ázsiai kereskedelem kapuja.

Így dolgozik a katonai-dinasztikus imperializmus a gazdasági fejlődés elébe akkor, mikor annak lehetőségei még szinte

csak csírájukban vannak meg, amit legjobban bizonyít az a körülmény is, hogy az új vasút keskenyvágányú lesz, s nagyobb forgalom lebonyolítására egyelőre képtelen lévén, aligha fogja alterálni a nemzetközi forgalom eddigi lebonyolítását. Helyesen mondja erre nézve Pinon: „Előre lehet mondani, hogy még sokáig nem fog nagyobb kereskedelmi összeköttetés létesülni Ausztria és a szalonikii kikötő között. A nyugatról jövő áruk-
nak továbbra is érdekük lesz a velencei vagy a trieszti kikötőt felhasználni. Ami pedig a német árucikkeket illeti, amelyeknek oly könnyű Hamburgba, Rotterdamba avagy Antwerpenbe eljutni, nem fogják egész Középeurópát átszelni, hogy hajót keressenek Szalonikiba. Tudvalevő, hogy mihelyst hajóra van szükség, a vizén való út hosszúsága keveset határoz és kevésbé emeli a költségeket. Valószínűtlen tehát, hogy a jövővonal, különösen amíg szűk vágányú marad, a nemzetközi kereskedelemnek fontos útirányává legyen; inkább parti hajózást fog csinálni — hogy a tengeri kereskedelemről vegyek analógiát — semmint nemzetközi kereskedelmet.”*

De az új vonal nem is a jelen, hanem a jövő számára dolgozik, valamint újabb megerősítését jelenti a monarchia katonai pozíciójának Szerbiával szemben.

VI.

Nyilvánvaló, hogy ez a jövő nemcsak Ausztriát érinti létérdekeiben, hanem minket is. Először gazdaságilag, mert a Balkán-államok természetes kereskedelmi lehetőségeket nyújtanának geográfiai és gazdasági helyzetüknél fogva. Kossuth Lajos terve a dunai konföderációról, ha nem is politikai, hanem mint gazdasági szövetség, a közel jövő lehetőségeinek sorában van. Történelmi múltunk, kultúránknak még ma is inkább keleti jellege, honi nemzetiségeink faji összeköttetései a Balkánon sok előnyt biztosíthatnak számunkra más országokkal szemben, ha azokat az előnyöket kellő gazdasági érettséggel és politikai tapintattal tudnók kihasználni. Lám a koalíció lelkiismeretlen kapkodással és közönséges becsapással ugyan, de átmenetileg egész komoly rokonszenveket tudott ébreszteni maga iránt a szláv országokban. Miért ne lehetne ezt a politikát egyszer komolyan és betyárkodás nélkül újra felvenni, pláne mikor az élelmiszeruzsora lehetetlenné teszi dolgozó népünk fejlődését? Különbösen is azoknak, akik gazdasági felszabadulásukat és az

* Id. m. 268. l.

önálló vámterületet komolyan veszik, óhajtaniok kell, hogy az osztrák ipar új piacokat szerezzen magának s mi is új kereskedelmi összeköttetéseket létesítsünk.

De a közel jövő nemcsak gazdaságilag, hanem belpolitikailag is éreztetni fogja hatását. Ennek a jövőnek legfontosabb változása az a tény lesz, hogy Bosznia annexiója folytán véglegesen és megmásíthatatlanul szláv többségűvé lett az osztrák-magyar monarchia.* S mit jelent ez a változás? A dualizmus alapjainak végleges megingását. Az állami rendet többé nem lehet majd az osztrák-magyar szupremáciára alapítani abban a pillanatban, amikor Ausztria komolyan megkísérli a délszláv népek egyesítését. Egy angol publicista, faja merész előrelátásával ki is mondja az Új-Svájc szállóigéjét: „egy harmadik autonóm állam megteremtésével Horvátország, Dalmácia, Bosznia és Hercegovinából — Ausztria-Magyarország-Szlavónia váltaná fel Ausztria-Magyarországot és a jövő szabad föderációjának fejlődése békésen és vértelenül mehetne előre, mint egy természetes növekedési folyamat.” És hozzá teszi, hogy a szlávok nyugodtan elmondhatják: *Time is on our side*. A szlávok szaporodása rendkívül felülmúlja a régi kultúrnépek szaporaságát.**

Míndez persze pusztá jóslat, de olyan jóslat, mely előtt struccpolitika volna szemet hunyni, mert a lehetőségek sorába tartozik. Igaz, hogy egy egész csomó kérdőjellel van tele a jövő. Mi lesz a törökkel és az orosz természetes gravitációval Konstantinápoly felé? Anglia meggátolhatja-e tartósan ezt a törekvést, mikor egyre jobban szorongatja a német és a sárga imperializmus versenye? S midőn Németország monarchiánkat Szaloniki felé tolja, nem fog-e majd egykor drága árt követelni ezért a *Liebesdienst*-ért határainak délre való kitolásával? És a macedón káosz hogyan fog renddé tömörülni: vajon a nagyhatalmak területi osztozkodása avagy a Balkán-államok újabb területi kikezérése, avagy egy új balkánszövetség által?

Íme egy csomó kérdés, hogy épen a legszembeszökőbbet említsük fel. De az nem is kérdés, hogy a szláv és germán

* Persze a „hazafiak” harsányan követelik az annectált tartományoknak Magyarországhoz leendő csatolását, Szt. István koronájának történelmi joga alapján. Amire gúnyosan jegyzi meg egy angol publicista: „Ha kívánságaik teljesítenének, még két millió szláv hozzáadása poliglott népességéhez valószínűleg megadná a kegyelemdőfést a magyar kisebbség túlsúlyának”. W. T. Stead: *The arrival of the Slavs. The Contemporary Review*, January, 1909.

** W. T. Stead: Id. m.

népelemek hatalmas gyűrűje által körülfogva izoláltan fog állani a két, ma legellenségesebb népelem: a magyarság és a románság.

És mindebbe a sok kavargó problémába és megoldatlan föltevésbe — olyan kavargóak és megoldatlanok, miként Európa térképén a sok kis állam a Német- és Olaszbirodalom kialakulása előtt — egyre hatalmasabban fog beleszólni a mindteljesebb organizációba tömörült, fegyelmezett és öntudatos proletariátus ereje.

És mikor Közép-, Kelet- és Déleurlópa új államalakulásoktól terhes, mikor egész állami létünk kockán forog, a hivatalos bornirt magyar politika háború után áhítoz, a feudális nagyurak sertéseiket féltik és a megriadt koalíció egy utolsó kétségbeesett lakájszolgálatot tesz az általános, titkos választó jog kiját szására.

Jászi Oszkár.

